

Predrag Bejaković,

Poslovno veleučilište Zagreb:

POGREŠNO JE VJEROVANJE DA ĆE SE NEŠTO PROMIJENITI PODIZANJEM DOBI ZA ODLAZAK U MIROVINU

Neugodna tema podizanja dobnoga praga za odlazak u mirovinu ponovno je otvorena nakon posjeta OECD-ova glavnog tajnika Mathiasa Cormanna Hrvatskoj. Gospodarski rast koji Hrvatska ostvaruje i dalje ne uspijeva pokriti potrebe za proračunskim izdvajanjima za mirovine, a zbog loše demografske slike izgledi da će se situacija okrenuti nisu bajni. Usto se Hrvatska sporo približava europskim zemljama u kategoriji produktivnosti iako je nezaposlenost na rekordno niskim razinama, a strani radnici pritom namiruju potražnju za loše plaćenim radnim mjestima u ekspanzirajućim sektorima poput turizma i graditeljstva. Uloga stranaca u društvu doživljava se različito, dijelom i zbog toga što je otvaranje europskih granica pristupom EU-u hrvatskim građanima omogućilo da u inozemstvu pronađu radna mjesta koja su primjerena njihovu obrazovanju. Država je stoga odlučila ponešto poštožiti regulaciju i obvezati strance na radu u Hrvatskoj da uče naš jezik kako bi olakšala njihovu integraciju, a to sve ima posljedice na tržište rada. O tim pojavama, paradoksima i neugodnim temama razgovarali smo s Predragom Bejakovićem, stručnjakom za javne financije, posebno u području mirovinskog sustava, obrazovanja i ekonomike rada. Godinama je bio djelatnik Instituta za javne financije, dobitnik je Godišnje nagrade za znaost Republike Hrvatske 2009., a danas je suradnik na Poslovnom veleučilištu Zagreb.

• **Je li rekordno niska nezaposlenost iluzija, odnosno posljedica iseljavanja, slabe demografije i uvršćavanja stranih radnika u statistiku?**

– Nije iluzija, Hrvatska u stvarnosti bilježi znatan gospodarski rast. Naša je stopa rasta bruto domaćeg proizvoda u posljednjih desetak godina u prosjeku zavidnih 3,7 posto na godinu; u isto je vrijeme stopa u EU-u bila

razgovarao **SERGEJ ABRAMOV**
sergej.abramov@lidermedia.hr

upola manja, 1,67 posto. Naravno, gospodarski rast nije jamstvo pune zaposlenosti, ali pomaže da se ona ostvari. Zaposlenost je iznimno bitna odrednica i u Hrvatskoj i u svijetu zato što, ako ste u Hrvatskoj zaposleni, veliki su izgledi da nećete biti siromašni; ako ste pak dugo radili puno radno vrijeme, onda će vam mirovina biti pristojna. Prije desetak godina imali smo rekordno visoku nezaposlenost, pogotovo mladih, iznad 30 posto; sad je pala na 20 posto. Razlog je jednostavan: naš obrazovni sustav većinom ne osposobljava mlade osobe da stječu praktična znanja koja poslodavci traže, a poslodavci misle da nisu u tom smislu odgovorni pružiti im prostor za praksu. Nerealno je očekivati da obrazovne institucije potpuno pripreme mlade za tržište rada za svako zanimanje. Istina je da je Hrvatska zabilježila velik odljev u inozemstvo, što je utjecalo na smanjivanje nezaposlenosti. Govori se o 400-tinjak tisuća osoba, ali moglo bi ih biti i više zato što Nijemci bilježe da se doselilo mnogo više Hrvata nego što mi znamo. Istina je također da je mnogo manje mladih koji ulaze u svijet rada. Ali svejedno se ne može reći da je rekordno niska nezaposlenost iluzija.

• **Kakva je budućnost Hrvatske s obzirom na aktualnu demografsku sliku i sliku tržišta rada te postojeće trendove?**

– Načelno je dobra. Nastavimo li visoke stope rasta, nastavit će se i konvergencija prema standardu EU-a. Kad smo ušli u EU, bili smo na 70-ak posto njegova prosjeka, a danas smo na 78 posto. Hrvatska treba težiti poboljšanju sveukupne učinkovitosti i u javnom i u privatnom sektoru. Nismo ni troškovno, a vjerojatno ni kvalitetom, dovoljno dobri da bismo mogli biti konkurentni na svjetskom tržištu u svim djelatnostima. Velika je stvar što smo ušli u Europsku uniju, ne samo zbog priljeva europskih sredstava nego i zbog pristupa zajedničkom tr- ➔

Mnogo je važnija efektivna dob odlaska u mirovinu. Ljudi odlaze u prijevremenu mirovinu jer im se to isplati. Ako sam otišao pet godina ranije u mirovinu, i dalje sam u prednosti pred onim tko će ići u punu ako mi je mirovina sto eura manja. Čini se da izdvajamo razmjerno velika sredstva s ne baš jako dobrim učincima, između ostalog za mirovinski sustav, pa su naše mirovine i dalje male

➔ žištu, što je sigurno utjecalo na visoke stope rasta. Demografska pitanja bit će iznimno važna, ali zaboravljamo da u Hrvatskoj postoji od 300 do 350 tisuća ljudi u radnoj dobi koji ne traže posao. Nedostatak radnika može se dijelom riješiti motivacijom tih osoba da rade, barem na skraćeno radno vrijeme.

• **Je li poznato o kakvim je pretežno osobama riječ?**

– Nema pretežne skupine. Brisanjem osoba koje ne traže posao iz statistike umjetno se smanjuje prijavljena administrativna nezaposlenost. Zna se otprilike koliko ih ima, ali razlozi zbog kojih ne traže posao nisu poznati. Dio njih vjerojatno su i mladi koji imaju nerealna očekivanja od visine nadnica za svoje prvo zaposlenje. Nije realno da mlada osoba koja je završila političke znanosti može odmah biti odličan novinar ili da mlada osoba koja je završila pravni fakultet može biti super pravnik. Jednostavno vam treba praksa, nužno je životno iskustvo. Mi u cjelini ne cijenimo previše životno iskustvo, ali tu su ipak uočljive blage promjene.

• **Neke kulture to prihvaćaju i od toga grade svoju vrijednost. U Japanu vlada načelo senioriteta u ekonomiji prema kojemu se nagrađuju ljudi koji su ne samo stariji nego i lojalni poduzeću.**

– To ne mora biti dobro. Dobro je zato što razvija lojalnost, ali također onemogućava dovoljnu pokretljivost, što otežava provedbu strukturnih promjena. Nema jednostavnih rješenja.

• **Hrvatska je počela gubiti visokoobrazovane ljude koji se obrazuju besplatno, a strane radnike uvozi na niskokvalificirana radna mjesta. Što to znači?**

– Ne mislim da je tragično ako mladi i obrazovani ljudi nekoliko godina rade u inozemstvu, zato što iz osobnog iskustva mogu stjecati neka nova znanja. Mogu steći iskustvo o vladavini prava, koja u Hrvatskoj nije baš najbolja, ili u mogućnostima poduzetništva i spremnosti na preuzimanje rizika. Mi smo većinom *ziheraši* i mislim da je dobro da mladi vide da nije strašno biti spreman na rizik. Istina je da se iz Hrvatske iseljavaju liječnici, ali u posljednje vrijeme počeli su se i vraćati. Ljudi će kalkulirati isplati li im se ostati u Irskoj. Pristup nekim javnim dobrima u inozemstvu lošiji je nego kod nas, primjerice zdravstvu ili obrazovanju. Ne znači da će naši iseljenici ostati cijeli život u inozemstvu. Dobro je što odlazimo, ali isto je tako dobro što se vraćamo.

• **Trebamo li više otvoriti plaćeno obrazovanje strancima?**

– Dosad obrazovne institucije baš nisu bile previše prisiljene pružati programe na engleskome, ali sad se to radi sve više. To nije lagano. Ne možemo očekivati promjene u institucijama preko noći. Neće fakulteti odjednom to početi nuditi. Promjene se ipak događaju, ali vrlo sporo.

• **Koliko prerađivačka industrija koja traži specifična znanja i iskustvo, poput metalske, može biti okosnica budućega razvoja Hrvatske?**

– Hrvatska je ozbiljno deindustrijalizirana zemlja. Dobro bi bilo da se gospodarstvo više temelji na industriji jer

Ne možemo očekivati da ćemo preko noći prihvatiti strance, a ni da će stranci preko noći masovno doći u Hrvatsku. Važno je da mogu komunicirati, ali očekivati da će odsad biti mnogo bolji radnici zato što znaju hrvatski, nisam baš siguran. Važno je i podsjetiti se da ti ljudi ne uzimaju naša radna mjesta. U Hrvatskoj nema ljudi koji bi za te nadnice radili takve poslove, bez obzira na to jesu li u turizmu ili graditeljstvu, i ta bi radna mjesta ostala nepopunjena

turizam je vrlo nježna biljka. Želite ići nekamo turistički, a izbije rat u susjedstvu, hoćete li putovati u tu zemlju? Što se metalske industrije tiče, perspektiva takvog rada nije dovoljno jasna i svijetla da bi privukla potreban broj mladih kako bi ta djelatnost bila okosnica razvoja, osobito u dugom roku. Pogledajte brodogradnju. Nekad smo bili među liderima, danas imamo malu i ne osobito konkurentnu proizvodnju. Čini se da ne znamo stvoriti, a znamo upropastiti postojeće.

• **OECD-ov glavni tajnik Mathias Cormann upozorio je da će se ponovno trebati dizati prag za odlazak u mirovinu i ograničiti, zapravo maksimalno obeshabriti, mogućnost prijevremene mirovine ako se želi održiv sustav.**

– Postoji pogrešno vjerovanje da će se nešto promijeniti ako se podigne zakonska dob za odlazak u mirovinu. Gotovo sigurno neće. Mnogo je važnija efektivna dob odlaska u mirovinu. Ljudi odlaze u prijevremenu mirovinu jer im se to isplati. Ako sam otišao pet godina ranije u mirovinu, i dalje sam u prednosti pred onim tko će ići u punu ako mi je mirovina stotinu eura manja. Čini se da izdvajamo razmjerno velika sredstva s ne baš jako dobrim učincima, između ostalog za mirovinski sustav, pa su naše mirovine i dalje male. Svaka generacija misli da je mirovinski sustav nepravedan. Umirovljenici smatraju da imaju male mirovine, što doista imaju. Mladi pak smatraju da previše izdvajaju za mirovinski sustav. A istodobno zaboravljamo da je samo nekih 10 ili 11 posto hrvatskih građana umirovljenika ostvarilo puni radni vijek. Ulazimo kasno u svijet rada. Slijedom svega toga mirovinski doprinosi nisu dovoljni ni za dvije trećine mirovinskog rashoda, a više je od trećine transfera iz proračuna središnje države, zbog čega je mirovinski sustav jedan od najvećih uzročnika deficita središnjeg proračuna.

• **Čini se da se to neće tako brzo mijenjati...**

– Tu je prostor za promjene vrlo malen.

• **Usporedno s pritiscima da se produlji radni vijek sa strane praga za mirovinu u desetak europskih zemalja skraćen je radni tjedan. Ideja je zadržati ili poboljšati produktivnost te poboljšati opće zdravlje ljudi da mogu dulje raditi. Što mislite o tome?**

– Nije realno misliti da ćemo povećati produktivnost skratimo li radno vrijeme. Prije svega, trebali bismo povećati produktivnost da bismo skratili radno vrijeme. Nizozemska, Danska i Švedska imaju najkraće radno vrijeme, od 32 do 33 sata na tjedan, ne zato što su ondje ljudi lijeni, nego zato što si to mogu dopustiti – produktivnost im je mnogo veća od naše. Mi smo blizu 80 posto prosjeka BDP-a, ali produktivnost nam je mnogo niža. Trebalo bi prije svega depolitizirati društvo, općenito uvesti profesionalizaciju. Mi kao da sve znamo, ali ja ne mogu biti novinar, a vi ne možete biti ekonomski analitičar. Potrebna je opća profesionalizacija jer se opća deprofesionalizacija već dogodila zbog Googlea i suvremenih tehnologija, pa su informacije postale široko dostupne. K tome je kod nas država vrlo često određivala stvari koje nije trebala, recimo imena nogometnih klu-

bova, a pritom nije pružala svoje osnovne usluge.

• **Koliko je problem produktivnosti i njezina mjerenja povezan s jakom ulogom države na tržištu rada?**

– Ako imate jaku ulogu države, ako imate nepotizam, što u Hrvatskoj imate; ako imate udumljavanje, klijentelizam, onda je, sigurno, i to problem. Ako vam ulazak na tržište, osnivanje poduzeća, ne ovisi o produktivnosti, inovativnosti, konkurentnosti, nego o nekim drugim okolnostima kao što su klijentelizam, nepotizam, političke veze i politički utjecaj – onda je potpuno jasno što je poticaj. Veliki je William Easterly u knjizi 'The Elusive Quest for Growth' napisao: ako su poticaji jasni, ljudi će ih prepoznati. Isplati li se u našem društvu biti najbolji učitelj neke škole? Isplati li se biti izvrstan dobar liječnik, pa čak i jako dobar student? Ne nagrađuje se unutar sustava. Jednostavno, volimo egalitarizam; ne volimo iznimno, volimo prosječnost. S druge strane, mislimo da smo jako sposobni. Tko je putovao malo po svijetu, vidio je da to nije točno.

• **Donesen je novi zakon koji stranim radnicima uvodi obvezu učenja jezika i polaganja ispita. Zašto tek sada? Hoće li to promijeniti njihov status u Hrvatskoj?**

– Zaboravili smo da su hrvatski radnici u Njemačku na rad počeli masovnije odlaziti ne tako davno, prije pedesetak godina. Jesu li tada govorili njemački?

• **Nisu.**

– Tada smo se jako ljutili na Nijemce, imali smo dojam da Hrvate tretiraju kao građane drugoga reda. Sad smo mi postali Nijemci i jednako se postavljamo. Neki kažu da trebamo tražiti najbolje strane radnike. A je li Hrvatska najbolja zemlja na svijetu? Trebamo težiti ostvarivanju dugoročnoga gospodarskog rasta, postizanju vladavine prava, tomu da se cijeni i poštuje pojedinac te da djelokruzi i odgovornosti budu jasne. Tada će Hrvatska biti zanimljiva i za svoje građane i za strance. Društvene promjene jako su spore. Ne možemo očekivati da ćemo preko noći prihvatiti strance, a ni da će oni preko noći masovno doći u Hrvatsku. Važno je da mogu komunicirati, ali očekivati da će odsad biti mnogo bolji radnici zato što znaju hrvatski, nisam baš siguran. Važno je i podsjetiti se da ti ljudi ne uzimaju naša radna mjesta. U Hrvatskoj nema ljudi koji bi za te nadnice radili takve poslove, bez obzira na to jesu li u turizmu ili graditeljstvu, i ta bi radna mjesta ostala nepopunjena. Hrvatski građani ne bi radili na tim radnim mjestima.

• **Slažem se, nisu ni prije.**

– To su fenomeni koje Hrvatska ima već četrdeset godina. Graditeljstvo, ugostiteljstvo, građevinski radnici, konobari, kuhari, to su mjesta koja se godinama traže. Hoćemo se time baviti, ali ne želimo raditi. I onda neki poduzetnici prigovaraju da im obrazovni sustav ne daje ljude obrazovane za te poslove. Jedna od ljepota slobode u privatnom poduzetništvu jest da ne morate ovisiti o državi. Pa ne mora svaki krovopokrivač, tesar ili limar proći strukovnu školu. Možeš ga sâm obučiti.

Nije realno misliti da ćemo povećati produktivnost skratimo li radno vrijeme. Prije svega, trebali bismo povećati produktivnost da bismo skratili radno vrijeme. Nizozemska, Danska i Švedska imaju najkraće radno vrijeme, od 32 do 33 sata na tjedan, ne zato što su ondje ljudi lijeni, nego zato što si to mogu dopustiti – produktivnost im je mnogo veća od naše

• **U posljednje vrijeme HUP upozorava na nedovoljan rast produktivnosti. To su zapravo prigovori državi koja stalno povećava plaće u javnom sektoru, u kojem se produktivnost ne može dovoljno dobro kvantificirati. Je li Hrvatska talac javnog sektora i političkog i administrativnog ustroja države?**

– Ne možemo očekivati da političari rade u općem interesu. Oni su političari i rade u svome političkom interesu, a mi radimo u svojem interesu, i to je tako otkako je svijeta i vijeka. Ne treba očekivati da će netko iz benevolentnosti raditi u općem interesu. Prije petnaest godina decentralizacija je bila jako popularna; bilo je mnogo projekata decentralizacije i stalno se govorilo o tome. Očekivalo se da će županije bolje znati koje su njihove potrebe nego što to zna središnja država i da će osnovne funkcije države tako postati ujednačene. Ta je priča zamrla. Što čujemo o decentralizaciji u posljednje vrijeme?

• **Uglavnom se govori o financijskoj decentralizaciji.**

– Prenesene su obveze, a često nisu preneseni prihodi.

• **Rekli ste prije da će 2030. svaki četvrti radnik u Hrvatskoj biti stranac, što bi značilo da bi Hrvatska imala od 300 do 400 tisuća stranih radnika.**

– Nazovimo tu procjenu negativnim scenarijem.

• **Ti ljudi trebaju negdje i živjeti, stanovati, trošiti. Kako strani radnici s te strane utječu na hrvatsku ekonomiju? Kamo ćemo smjestiti te ljude?**

– Primjerice, ti ljudi većinom plaćaju mirovinske doprinose, ali teško da će upotrebljavati mirovinska prava, odnosno da će raditi u Hrvatskoj petnaest godina kako bi mogli ostvariti to pravo. Nezahvalno je predviđati budućnost.

• **Trebamo li strahovati od negativnog scenarija?**

– Nisu ni sve dozvole za strane radnike iskorištene. Interes za Hrvatsku nije baš tako velik kao što mi očekujemo. Hrvatska je lijepa zemlja, ali možete ići raditi i u Njemačku, gdje ćete imati veću plaću i gdje će vas Nijemci bolje zaštititi nego što će vas zaštititi Hrvati. A ni mi kao građani još nismo potpuno spremni na prihvaćanje stranaca. Mislimo da nam oduzimaju kruh i radna mjesta, što je potpuno pogrešna slika. ■